Makale Türü: Araştırma
Makale Geliş Tarihi: 06.09.2024
Makale Kabul Tarihi: 21.11.2024

ÇEVİK, Mustafa. (2024) "Biyolojik Determinizm Dolayımında Kadınlık ve Erkekliğin Ontolojisi". *Tezkire Dergisi.* Yıl: 33 Sayı: 90. (15-29)

Biyolojik Determinizm Dolayımında Kadınlık ve Erkekliğin Ontolojisi

Mustafa ÇEVİK*

Özet

Bu makale, "gender" kavramının doğasını sorgulayarak, onun salt sosyolojik bir konstrüksiyon mu yoksa biyolojik temelleri de olan bir olgu mu olduğunu tartışmaktadır. "Gender" terimi genellikle toplumsal ve kültürel kimlikler bağlamında ele alınırken, biyolojik determinizm perspektifleri, cinsiyet kimliklerinin biyolojik temellerini öne sürer. Bu makale, her iki perspektifi de inceleyerek, toplumsal cinsiyetin biyolojik ve sosyolojik yönlerini tartışmakta ve "gender" kavramının karmaşıklığını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak, *gender*'in ne salt sosyolojik ne de tamamen biyolojik bir kategori olarak sınıflandırılamayacağı, ancak bu iki boyutun birbiriyle karmaşık bir şekilde etkileşimde bulunduğu savunulmaktadır. Kadınlık ve erkeklik kimlikleri, tarihsel olarak erkek egemen bir çerçeveyle şekillendirilmiştir, bu da erkek egemen kültürlerin kadın ve erkek kimliklerini belirlediği anlamına gelir. Bu bağlamda, erkeklik ve kadınlık özlerinin biyolojik veya toplumsal yapılarla belirlendiği tartışılmaktadır. Biyolojik determinizm, cinsiyet kimliklerinin biyolojik faktörlerle belirlendiğini savunurken, toplumsal cinsiyetin toplumsal ve kültürel bir inşa olduğunu öne süren gender yaklaşımı bu görüşü eleştirir. Modern feminist düşünce, cinsiyet kimliklerinin değişken ve tarihsel olarak şekillendiğini ileri sürer. Özcülük yaklaşımı, cinsiyetlerin değişmez ve sabit bir öz taşıdığını savunur. Bu iki yaklaşım arasındaki farklar, toplumsal cinsiyetin doğası hakkında önemli tartışmalara yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gender, İdeoloji, Kadınlık Kimliği, Erkeklik Kimliği, Özcülük, Toplumsal Cinsiyet, Biyolojik Cinsiyet, Sosyal Konstrüksiyon, Biyolojik Determinizm, Feminist Felsefe

Abstract

This article questions the nature of the concept of "gender," discussing whether it is merely a sociological construct or if it has biological foundations as well. While the term "gender" is often addressed within the context of social and cultural identities, perspectives of biological determinism emphasize the biological basis of gender identities. By examining both perspectives, this article explores the biological and sociological aspects of gender, aiming to uncover the complexity of the concept. Ultimately, it argues that gender cannot be classified purely as a sociological or entirely biological category, but rather as one shaped by the intricate interplay of both dimensions. The concept of ideology refers to the evaluation of an idea based on its logic and principles. Historically, male and female identities have been shaped by a patriarchal framework, meaning that male-dominated cultures have determined the identities of men and women. In this context, the debate revolves around whether the essences of masculinity and femininity are determined by biological or social structures. While biological determinism argues that gender identities are determined by biological factors, the gender approach, which posits that gender is a social and cultural construct, critiques this view. Modern feminist thought asserts that gender identities are fluid and historically shaped. The essentialist approach argues that genders possess an immutable and fixed essence. The differences between these two approaches lead to significant debates about the nature of gender.

Keywords: Gender, İdeology, Femininity İdentity, Masculinity İdentity, Essentialism, Social Gender, Biological Sex, Social Construction, Biological Determinism, Feminist Philosophy

* Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü, drcevik@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7343-178X

Gender veya Toplumsal Cinsiyet nedir?

Gender veya Türkçe'deki "toplumsal cinsiyet" kavramı kadının veya erkeğin biyolojik cinsiyetinden bağımsız olarak toplumsal yapının belirlediği kadınlık ve erkeklik cinsiyet kimliklerini ve rollerini ifade etmek için kullanılır. Bu yönüyle bakıldığında Judit Butler'in ileri sürdüğü gibi kadınlık veya erkeklik kimliğine ait bütün roller ve düşünme formlar performatiftir ve toplumsal olarak inşa edilmiş süreçlerdir. Bu yaklaşıma göre, biyolojik cinsiyeti (sex) ve toplumsal cinsiyeti (gender) birbirinden ayırmak ve cinsiyetin kültürel bağlamlarda nasıl anlam kazandığı gönünde bulundurmak gerekir.

Gender (toplumsal cinsiyet) kavramı 20. Yüzyılın ortalarından itibaren feminist yaklaşımların temel paradigması olmuştur. Özellikle Simone d Beauvoir'ın "ikinci Cins" isimli kitabında ileri sürdüğü yaklaşımla kadınlık biyolojik bir gerçeklikten çok toplumsal bir inşa aracı olarak görülmüştür. Bu yaklaşım giderek kadınlık kimliğinin sabit kalmak yerine toplumsal beklentilere karşı performans geliştirerek "gender"in değişken, esnek ve akışkan bir yapı olarak kabul edilmiştir. Böylece kadınlık veya erkeklik toplumsal normların belirlediği yapının eseri olarak görülmüştür. Böylece gender yaklaşımı feminist hareketlerle birlikte giderek bir toplumsal ve kültürel okuma yöntemine dönüşmüştür.

Cinsiyetin sabit bir öz ya da biyolojik bir gerçeklik olmadığı ve dil ve kültür üzerinden yeniden inşa edildiği tezi bir sosyal bilim yöntemi gibi çalışmaya başladı. Toplumsal cinsiyet paradigması konusunda çok farklı yaklaşımlar olmakla birlikte temel yaklaşımın cinsiyet kimliklerinin sabit ve evrensel olmadığını ve aksine toplumsal şartlar tarafından belirlendiğini savunur. Bunun için de cinsiyet sistemlerinin kadınlık ve erkeklik üzerinden geliştirilen ikili sistemin bir hegemonik yaklaşım olduğu ve bunu karşı çıkılması gerektiği ileri sürülmüştür.

Bu yaklaşımlar göz önünde tutulduğunda öncelikle belirtilmesi gereken şey Türkiye'de kimi çevrelerin yorumladığı gibi kadın ve erkeklerin haklar konusundaki eşitliğini amaçlayan salt adalet ve hukuk arayışından daha fazla olduğunu hatırda tutmakta yarar vardır.

Böylece "gender"'in zorunlu ve mekanik bir takım biyolojik temellerinin olup olmadığı veya tamamen sosyolojik bir olgu olup olmadığı sorusu, felsefi ve bilimsel tartışmalarda önemli bir yer tutar. Bu konudaki en katı yaklaşımlardan biri Simone de Beauvoir'in "Kadın

doğulmaz, kadın olunur" (1956: 13) sözü, toplumsal cinsiyetin sosyolojik bir olgu olduğunu vurgularken; Richard Dawkins gibi biyologlar, cinsiyet kimliklerinin biyo-genetik farklılıklar temelinde geliştiğini savunur (The Selfish Gene, 43.1989).

Bu iki düşüncenin 'gender'in ontolojisi konusunda ne anlama geldiğine bakalım. Simone de Beauvoir'un "kadın doğulmaz, kadın olunur" sözü, onun feminist felsefesinin temel taşlarından biridir ve kadınlık durumunun toplumsal olarak inşa edildiği fikrini savunur. Buradan hareketle, "kadınlık özü yoktur" şeklinde bir yorum yapılabilir; bu da kadınlığın evrensel ya da doğuştan gelen bir özelliği olmadığı, aksine kadınlığın tarihsel, toplumsal ve bireysel deneyimlerle şekillendiği anlamına gelir. Ancak "Kadınlık özü yoktur" görüşü, çeşitli felsefi sorunları beraberinde getirir. Örneğin eğer *kadınlık özü* yoksa, kadınların ortak bir kimliği nasıl oluşturulabilir? Kadınların ortak mücadele alanı ve sorunları belirlemesinde etkin olan bir kriter de bulmak zorlaşır. Bu kabul, kadınların toplumsal hareketlerin dayanışma zemini için bir zorluk yaratabilir. Hatta kadınların ortak bir mağduriyetinin de tarihsel varlığını ortaya koymak zorlaşabilir. Kadınları erkeklerden ayıran tek fark biyolojidir denilse bile bu biyoloji eğer kadını tarihsel olarak dezavantajlı konuma dönüştürmüşse bu biyolojik kadınlık özünün zorunlu kadınlık kimliğini doğurduğunu söyleme imkanı verir bize. Bu da biyolojik doğa ile kadınlık kimliğinin birbirinden bağımsız olmadığını, başka bir deyişle kadınlığın sosyal kimliğinin yani toplumsal cinsiyetinin en azından bir oranda kadınlık biyolojisinin doğal ve kaçınılmaz bir "özsel" sorun olduğunu söyleme imkanı vermektedir. Böylece "toplumsal kadınlık" ile "genetik kadınlık" arasında nasıl bir ilişki olduğu hangisinin daha belirleyici olduğu tartışması salt hukuksal bir sorun değil insan doğası ve dolayısıyla kadın ve erkeklik doğasının da bir "öz" ve "araz" (ilinti) bakımından da derin bir felsefi tartışma konusu olduğu gözden kaçırılmaması gerekir.

Gender Bir İdeoloji Midir?

Bu soruya yanıt vermeden önce ideoloji kavramını nasıl anladığımı söylemekte yarar görüyorum. Şöyle ki: ideoloji idea ve logos kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. "idea" fikir, "logos" ise kural ve mantık anlamına geliyor. Bu durumda bir konuya ideolojik bakmayı, pejoratif anlamının dışında, bir konuya bir 'idea'nın yani fikrin mantığı ile o fikrin kuralları ile bakmak anlamında kullanıyorum.

Kadınlık ve erkeklik kimlikleri ve okuma biçimleri erkek egemen bir çerçeve ile şekillendirildiğini söylemek şu anlama geliyor: bütün toplumsal ve bireysel süreçlerin üretilmesi, anlaşılması ve yorumlanması bir erkek bakış açısı ile yapılmaktadır. Eğer bu saptama doğru ise kültürlerin ve medeniyetlerin oluşumunda bir erkek zihin yapısının çerçeve ideoloji olduğu anlamına gelmektedir. Burada sorunlu alan şurasıdır: Erkek egemenliğinin standart ve "özsel" bir yapısı var mıdır? Eğer var ise bu özsel yapının benzere veya karşıt modelinin kadında da var olması gerekir. Bu da kadınlık ve erkeklik zihin yapısının toplumsal yapıdan bağımsız olarak var olduğunu kabul etmek anlamına gelir. Bu durumda "Erkek egemen kültürü doğuran ve dayatan bir erkeklik özü var mıdır?" sorusunu tartışmayı gerektirir. Eğer böyle bir erkeklik özü yoktur denilirse o zaman tarihsel veya doğal şartlar erkeği bu şekilde davranmaya zorlamıştır. Eğer kadın aynı tarihsel ve doğal şartlara maruz kalsaydı kadın egemen yapı farklı olurdu denirse bu farkın kadının doğasından olup olmadığı netleştirilmesi gerekir. Eğer bu olası fark kadının doğasından kaynaklanıyorsa kadının bu doğasının (1) kaynağının belirtilmesi gerekir. (2) Bu doğa kadında verili ise bu verili (veya kazanımsal) kadınlık doğası nasıl sürekli olarak kadında sabit kalabiliyor? Bu sorunun açıklığa kavuşturulması gerekir. Eğer kadında da erkekte de bir sabit doğa yoktur kültürel yapı erkeklik ve kadınlık kimliğini veya zihinsel doğasını belirliyor denirse o zaman kadınlık/erkekli yapısı kültürden, kültür kadınlık/erkeklik yapısından kaynaklanıyor gibi bir anlam çıkmış olur. Bu da yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan ikilemine dönmüş olur.

Özetle ister kadınlık ister erkeklik kimliğine dair konuşalım her ikisi için de eğer bir sabit doğadan bahsediyorsak bu onların öğrenilmiş ve seçilmiş yapılar değil belirlenmiş biyolojik veya zihinsel/bilişsel özneler olduğunu söylemek anlamına gelir. Öyle görünüyor ki çoğu zaman bu tartışmalar yapılmadan erkek egemen kültür tarafından oluşturulmuş bir kültür, medeniyet ve tarihsel ortam tanımlanıyor. Ve ortamın kadınlık ve erkeklik kimliğini erkeğin lehine şekillendirdiği kabul edilmektedir. Bu yaklaşım cinsiyetin (gender) toplumsal olduğunu ve bu şekilde kurulan toplumsal cinsiyet yaklaşımı, sosyal bilimlerde bir paradigma olarak kabul edilir durumdadır. Çünkü toplumsal yapılar, güç dinamikleri ve bireyler arası ilişkileri analiz etmek için bir çerçeve sunar. Bu paradigma, toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl oluştuğunu ve bu rollerin toplumsal sistemler içindeki işlevlerini anlamak için kullanılır.

Bu paradigmatik yaklaşım göz önünde bulundurulduğunda kadınlık ve erkeklik olgusuna yaklaşımda gender kuramının bir ideoloji olarak ele alındığını göstermektedir. Her ideolojide bir ön kabul olmak zorundadır. Gender ideolojisindeki ön kabulün şöyle olduğunu söyleyebilirim: İlk toplumlardan bu yana kültür erkeğin gölgesinde şekilleniyor. Erkeklerin bu yapıyı kadının aleyhine şekillendirmiş olmaları onların erkekliğinden kaynaklanmaktadır. Erkekler değil de kadınlar kültürün inşasında etkin olsalardı kadınca bir kültürel yapı oluşurdu. Bu kabul birtakım sorunlar içermektedir. Şöyle ki: Erkeklerin tamamen domine ettiğine dair tarihten kesin bilgi elimizde yok, erkeklerin erkeklik tarzının tam olarak ne olduğuna dair tanımlama yapmak da kolay olmayacaktır. Ayrıca kadınların da egemen olması durumunda nasıl bir şey olacağını söylemek bir tahminden başka bir şeyi değildir. Bütün bunlar bir yana bu ön kabul doğru olsa bile erkeklerin kültürü bu şekilde yapılandırmış olması eğer erkeklik denilen yapı erkekte verili ise yani erkek için kaçınılmaz ise bu durum erkeği kadının tarihsel mağduriyeti konusunda sorumlu olmaktan çıkarmış olur. Erkeğin yapısından değil de doğal ve tarihsel akış erkeği buna mecbur kalmıştır denirse erkeğin bu tarihsel ve doğal şartlara karşı etik ve adil olanı tercih etmesi ve kadının aleyhine bir kültür yapısı inşa etmesini bekleme hakkımız doğmuş olur. Çünkü erkeğe hem birey hem de türsel olarak bir sorumluluk yüklenmiş olur. Her halükârda kadını, erkeğin inşa ettiği kültürün mağduru olarak göstermek ve bu paradigma ile politik ve akademik olgu ve olayları okumak beraberinde bir mantıksal çerçeve sunduğu için gender okumalarının bir ideolojik okuma olduğunu ortaya koymaktadır.

Biyolojik Determinizmin Cinsiyet Kimliğine Etkisi

Biyolojik determinizm, bireylerin davranış, kişilik özellikleri ve sosyal rollerinin temel olarak biyolojik faktörlerle belirlendiğini savunan bir teoridir. Bu görüş, genetik yapı, hormonlar ve beyin yapısının bireylerin özelliklerini ve toplumsal rollerini belirlediğini öne sürer. Biyolojik deterministler, cinsiyet ve cinsiyet kimliğinin de bu biyolojik temellere dayandığını ve bu nedenle toplumsal ve kültürel faktörlerden bağımsız olduğunu ileri sürerler.

Biyolojik determinizm, bireylerin davranış, kişilik özellikleri ve sosyal rollerinin temel olarak biyolojik faktörlerle belirlendiğini savu-

nan bir teoridir. Bu görüş, genetik yapı, hormonlar ve beyin yapısının bireylerin özelliklerini ve toplumsal rollerini belirlediğini öne sürer. Biyolojik deterministler, cinsiyet ve cinsiyet kimliğinin de bu biyolojik temellere dayandığını ve bu nedenle toplumsal ve kültürel faktörlerden bağımsız olduğunu ileri sürerler. Biyolojik determinizm, *gender* kimliklerinin biyolojik cinsiyete ve doğuştan gelen özelliklere dayandığını savunur. Bu perspektife göre, erkek ve kadın kimlikleri, biyolojik farklılıklardan kaynaklanır ve bu farklılıklar toplumsal ve kültürel boyutların ötesinde belirleyici bir etkiye sahiptir. John Money ve Anke Ehrhardt'ın çalışmaları, gender kimliklerinin biyolojik cinsiyetle belirlendiğini savunarak, biyolojik ve nörolojik temellerin cinsiyet kimliklerini nasıl etkilediğini gösterir (Bkz. Man and Woman, Boy and Girl, 1972).

Nörogenetik yaklaşım beyin yapısı, hormon seviyeleri ve genetik faktörlerin bireylerin gender kimliklerini kimi zaman baskıladığını kabul eder. Çünkü biyolojik yapılar ve organizma bir 'organik makine' olarak ele alınır. Ancak 'mekanik bir makine' gibi değil, çünkü organizma esnek bir mekanizmaya sahiptir ve bu mekanizma, fizik, kimya ya da mekanik yasalarını ihlal etmeyen özel organik süreçlerle işler. (Tuck N. Ngun, 2011) Organizmacı sosyal teoriler doğal olarak insanın düşünce özgürlüğünden çok beyindeki fizyolojik tepkimelerle her şeyi izah etmeye çalışırlar. Bu doğrultuda cinsiyet, bireylerin genetik ve hormonel yapılarına dayandırılır. Örneğin, erkek ve dişi kromozomlarının (XX ve XY) cinsiyet kimliğini belirlediği öne sürülür. Ayrıca, testosteron ve östrojen gibi hormonların bireylerin cinsiyet özelliklerini ve davranışlarını etkilediği düşünülür. Kromozom ve hormon salgılama farkı cinsiyetin sonucu mudur yoksa sebebi midir? Cinsiyet oluşuyor sonra kromozom ve hormon farkı oluşuyor denilirse cinsiyeti belirleyen şey nedir? Kromozom ve hormonel yapı oluşuyor sonra cinsiyet ortaya çıkıyor denirse o zaman da kromozomu belirleyen yapının ne olduğu açıklanması gerekir.

Her iki durumda da "Bu yapı cinsiyetin sosyal kimliğini etkiliyor mu?" Etkilediği kesin ama gender veya toplumsal cinsiyet yapısı kadınlığın ve erkekliğin biyolojik yapısından determinal olarak mı etkileniyor yoksa bir rastlantı mıdır?

Determinal bir yapının oluşabilmesi için kadınlık ve erkeklik biyolojisinde bir sabit durumun olması gerekir. Bu da bizim önümüze

biyolojik determinizm yaklaşımını getirir. Eğer biyolojik bir sabite var ise cinsiyet kimliğinin biyolojik olarak sabit olduğunu ve bu nedenle toplumsal normlar ve kültürel faktörlerin bu kimliği değiştiremeyeceğini kabul etmek gerekir. Bu yaklaşım, cinsiyet kimliğinin bireyin doğuştan gelen bir özelliği olduğunu ve biyolojik faktörlerin bu kimliği belirlediğini öne sürer. Biyolojik determinist görüş cinsiyetin ve toplumsal rollerin doğrudan biyolojik yapı ile ilişkili olduğunu kadınlık ve erkeklik kimliğinin biyolojik olarak belirlenmiş farklı davranış eğilimleri olduğu iddia edilir. Bu, toplumsal rollerin ve normların biyolojik faktörler tarafından belirlendiği anlamına gelir.

Bu tartışma her ne kadar biyolojik bir tartışma gibi görünse de toplumsal cinsiyet kimliğinin metafiziğine dair yapılmış bir tartışmadır. Aslında modern tıpta erkeğin veya kadının biyolojik yapılarının onların biyolojik tepkilerini doğurduğunu ortaya koyabilmektedir. Örneğin doğurgan olup olmama ve karşı cinsi arzulama gibi. Ama toplumsal cinsiyet kategorileri olarak sayabileceğimiz davranış ve kabuller ile biyolojik yapı arasında net bir neden sonuç ilişkisi kurmak kolay değil hatta imkansızdır. Örneğin bir kız çocuğunun pembe giysileri tercih etmesinin elbette biyolojik neden sonuç ilişkisini kanıtlamak kolay olamaz.

Biyolojik yapının ve sosyolojik yapının metafizik temellerini tartıştığımızda genderin ontolojik kategori olarak biyolojik ilişkileri olsa da biyolojik bir zorunluluk olduğu söylenemez. Biyolojik determinizm, cinsiyet kimliğini biyolojik faktörlerle açıklamaya çalışırken, toplumsal ve kültürel yapının bu kimliği nasıl şekillendirdiğini yeterince dikkate almadığını söyleyebiliriz. Anne Fausto-Sterling, biyolojik determinizmi eleştirirken cinsiyetin sadece biyolojik temellere dayandırılmasının yetersiz olduğunu ve bu yaklaşımın toplumsal ve kültürel faktörleri göz ardı ettiğini vurgular (Fausto-Sterling: 5-10). Fausto-Sterling, cinsiyetin biyolojik faktörlerle belirlendiğini savunan görüşlerin, cinsiyetin karmaşıklığını ve toplumsal yapıların etkilerini yeterince hesaba katmadığını ileri sürer. Ona göre biyolojik determinizm, cinsiyeti sadece genetik ve hormonel özelliklerle tanımlar, ancak bu yaklaşım cinsiyetin toplumsal yapı ve kültürel normlarla nasıl etkileşime girdiğini göz ardı eder. (Fausto-Sterling: 15). Fausto-Sterling, biyolojik faktörlerin cinsiyeti açıklamada yetersiz kaldığını ve toplumsal etkileşimlerin ve bireylerin deneyimlerinin de dikkate alınması ge-

rektiğini belirtir. Çünkü cinsiyet kimliği ve toplumsal cinsiyet rollerinin biyolojik faktörlerden çok daha karmaşık bir şekilde oluştuğunu ileri sürer. Ayrıca cinsiyetin biyolojik determinizmle açıklanmasının sınırlı olduğunu ve cinsiyetin toplumsal ve kültürel faktörlerle birlikte anlaşılması gerektiğini vurgular. Bu eleştiriler, cinsiyetin çok boyutlu bir kavram olduğunu ve biyolojik determinist yaklaşımların yanı sıra toplumsal yapıların da göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koyar (Fausto-Sterling: 18-25).

Kadınlık ve Erkeklik Özü

Erkeklik ve Dişilik Bir Öz Sorunu Mudur?

Bir şeyin özü ne demektir? Felsefede "öz" kavramı, bir varlığın değişmeyen, temel niteliğini ifade eder. Öz, bir varlığı o varlık yapan şeydir; bir başka deyişle, o şeyin tanımının, varlık koşulunun merkezindeki özelliklerdir. Aristoteles'e göre, bir şeyin özü, onun doğasını ve varoluşunu belirleyen unsurdur. Aristoteles, "Metafizik" eserinde (Bkz. Metafizik, Kitap VII, Bölüm 4) özü, bir şeyin tanımında zorunlu olan ve o şey olmaksızın o varlığın mevcut olamayacağı özellikler olarak tanımlar.

Öz, aynı zamanda bir varlığı diğerlerinden ayıran karakteristik özelliklerini içerir. Özsel nitelikler, tesadüfi (aksidantal) niteliklerden farklı olarak, bir varlığı var eden temel niteliklerdir. Örneğin, bir insanın "akıl sahibi" olması onun özsel bir niteliği olabilirken, "saç rengi" aksidantal bir niteliktir. Öz, bu bağlamda bir varlığın ontolojik yapısını belirler ve varlığın kendini gerçekleştirmesi için gereken en temel özellikleri kapsar (Aristoteles, Metafizik, Kitap VII: 1017).

Bir varlığı veya bir canlıyı bir başka canlıdan veya varlıktan ayıran şey o varlığa veya şeye ait "öz"elliktir. Cinsiyetler de bu yapıya göre belirlenir mi? Tür, bir varlık kategorisini veya sınıfını ifade eder. Bir türün özünü, o türün tüm bireylerinde ortak olan temel özellikler oluşturur. Örneğin, "insan" türü, tüm insan bireylerinin özünü barındırır ve insan olmak için gerekli olan özelliklere (örn. akıl sahibi olmak, konuşma yetisi) sahiptir. Öz, türün bütün üyelerinde ortak olan ve o türün varlığını tanımlayan niteliklerdir. İnsan fetüs durumundan yetişkin bir insana dönüşene kadar onun gerçekleşmesini yöneten, yönlendiren bir özsel yapı vardır. Onun içindir ki her varlık kendisi olarak kalabiliyor. Taş ağaç olmuyor, ağaç kedi olmuyorsa taşıdıkları

yapı nedeniyledir. Bir şeyin başka bir şeye dönüşmesi o şeyin artık farklı olduğu, eski şey olmadığı anlamına gelmektedir. Örneğin evrimsel olarak insanın atalarında ayrılmasını sağlayan her ne ise hala o şey insanı insan olarak tutmayı sağlıyor. Bu kural bütün canlı ve cansız varlıklar için geçerlidir.

Bu nedenle, bir türde özün varlığı, o türün bireylerinin değişmez özelliklerini gösterir. Bu öz, türün doğasını oluşturur ve bireylerin varlığını tanımlar. Tür özüne sahip olan bireyler, bu özün sınırları içinde varlık gösterir.

Cisimlerde ve canlılarda bir "öz"ün veya cevher'in (töz) olmadığını iddia etmek varlıkların birbirinden "fark"ını da inkar etmek veya en azından onların "akışkan" ve "değişken" olduklarını kabul etmek olur. Bunu canlılara veya özelde insanlara uyguladığımızda bir canlının veya insanının ötekinden farkının olmadığını ileri sürmüş oluruz. Aradaki farkların görünüşte ve akıştaki farklar olduğunu söylemiş oluruz. Böyle bir yaklaşım insanın haklarına ve sorumluluklarına dair kurulan her cümleyi veya saptamayı geçici, uzlaşısal ve değişmesi veya itiraz edilmesi meşrulaştırır. Bu da hak, hukuk, ahlak, kural, mantık gibi insanın kendiyle, ötekiyle ve doğayla kurduğu her şeyin alt üst olması ve anlamsız olması demektir.

Değişmez Kadınlık ve Erkeklik Özleri Var Mıdır?

Felsefi literatürde değişmez kadınlık ve erkeklik özleri üzerine tartışmalar büyük ölçüde iki ana kampta toplanır. Geleneksel görüş, kadınlık ve erkeklik özlerinin biyolojik ve ontolojik olarak belirlenmiş olduğunu savunur. Bu yaklaşım, kadın ve erkek arasında ontolojik bir fark olduğunu ve bu farkın onların doğal olarak belirlenen özlerinden kaynaklandığını ileri sürer. Bu yaklaşım kadınlık ve erkeklik denilen bir yapının olduğunu ve kendini gerçekleştirmek için demokratik ortamların ve açık kültürlerin olması gerektiğini kabul eder. Kadınlık ve erkeklik özlerinin farklı olduğunu ileri sürmek bu özsel yapının verili olduğunu söylemek anlamına da gelir. Bu verili yapının doğa tarafından verili genetik yapı olduğunu söylemek veya Tanrı tarafından yaratılmış olduğunu söylemek ayrı bir tartışma konusu olabilir. Ama her ikisi için de sonuç aynıdır. Kadın kadındır erkek erkektir. Her ikisinin de kendi doğaları doğrultusunda kendilerini var etmek için hukuksal olarak elverişli ortamın sağlanması gerektirir.

Modern dönem ve sonrasında varoluşçu yaklaşımların etkisiyle özcü yaklaşıma karşı bir duruş görmekteyiz. Buna göre insan bütün canlılar gibi evrilmekte olan bir varlıktır. İnsan ne birey ne de tür olarak ne de cinsiyet olarak değişmez, sabit ve ontolojik olarak varlığı sürekli olan bir doğaya ve öze sahip olamaz inancı yaygınlaştı. Bu yaklaşımın cinsiyet için slogan haline gelmiş cümle Simone De Boeauvoir'un "Kadın doğulmaz, kadın olunur" (Beauvoir: 13) cümlesidir. Buna göre kadınlığın toplumsal bir inşa olduğunu ve biyolojik cinsiyetin belirleyici olmadığını kabul etmek gerekir. Bu bağlamda, değişmez bir kadınlık özünü kabul etmek, toplumsal cinsiyetin esnek ve tarihsel olarak değişken olduğu iddiasıyla çelişir.

Kadın ve Erkeklik Özünü İnkâr Etmek Ne Anlama Gelir?

Kadınlık ve erkeklik özlerinin varlığını inkâr etmek toplumsal cinsiyetin tarihsel ve kültürel bir inşa olduğunu, dolayısıyla değişken olduğunu savunmaktır. Beauvoir gibi düşünürler, toplumsal cinsiyetin doğal değil, tarihsel ve sosyal güçler tarafından şekillendirildiğini iddia ederek, bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini yeniden müzakere edebileceğini savunurlar. Eğer kadınlık ve erkeklik özlerinin varlığı inkar eden çevrelerin dikkatten kaçırdığı bir nokta var. Kadın ve erkek öz farkı yok demek her iki cinsiyetin de aynı öze sahip olduğunu ileri sürmek demektir. Yani her ikisi de eşit düzeyde doğaya sahiptir. Bu kadına veya erkeğe hukuksal anlamda sembolik bir eşitçilik getiriyor gibi görünüyor. Ancak farklı fiziksel yapılara (doğaya) sahip iki cinsi aynı şartlar altında yarışmaya sokmak fiziksel olarak dezavantajlı olan kadının aleyhine yapılan bir müdahaledir. Kadın ve erkeğin eşitliğini haklar temelinde değerlendirmek onları biyolojik ve ontolojik statü itibariyle eşleştirmekten daha iyi bir müdahale olabilir. Ayrıca ontolojik statü itibariyle kadını ve erkeği eşit düzeyde görmek her ikisine de onursal veya hukuksal bir kazanım getirecek gibi görünmüyor.

Kadın ve erkeklik özleri üzerine tartışmalar, toplumsal cinsiyetin sabit ve doğal mı yoksa değişken ve sosyal olarak inşa edilmiş mi olduğu sorusu etrafında şekillenir. Özcülük yaklaşımı ve modern feminist düşünce arasındaki farklar, bu tartışmanın iki ana ucunu oluşturur. Kadınlık ve erkekliğin değişmez özlere sahip olduğunu savunmak, toplumsal cinsiyet rollerinin de sabit olduğunu söylemek anlamına gelmez. Kadınların rolleri toplumun etkisiyle yanlış veya çarpık şe-

kilde ve kadının aleyhine oluşmuşsa bu onun kadının sabit özünün aleyhine işlenmiş bir kabahat olarak kabul edilmelidir. Kadının doğası onun aleyhine bir toplumsal cinsiyet rolünün olduğunun gelişmesini zorunlu kılmadığı gibi buna engeldir. Çünkü kadının veya erkeğin rolü toplumsal yapının veya tarihsel şartların akışına teslim edilmesine engelleyecek bir kadın doğası vardır. Kadının doğası toplumsal şartlara veya patriyarkan yapıya teslim edilemez. Çünkü kadının kadınlık doğası vardır. Onun hakları verilidir. Temel insan haklarına ilaveten kadın olmaktan kaynaklı dezavantaj var ise onun temel insan hakları konusunda kadının geri kalmasına yol açmasına izin verilemez.

İster tarihsel ister genetik veya zihinsel olsun kadınlık ve erkeklik özünün varlığını kabul etmek kadının ve erkeğin ortak sosyal kimliğine imkan verilmiş olur. Eğer herhangi bir temele (genetik, zihinsel veya tarihsel) dayalı bir kadınlık gerçekliği ve ontolojisi yoksa onların ortak ezilmişliğinin ve hak arayışının da rasyonel ve ontolojik karşılığının varlığını ileri sürmek zorlaşır. Kadınların bulundukları durumun onların "kadınlık" kimliğinden kaynaklanmadığını sadece toplumsal bir durumun sonucu olduğunu ileri sürmek bu durumun yanlışlığını gerekçelendirmek için yanlış bir yöntem olur. Bu iddia ile sadece durum tespiti yapabiliriz. Durumun yanlışlığını ileri sürmek için bir gerekçelendirme yapmak zorlaşır.

Daha açık ifade ile, eğer erkek egemen kültürel yapı kadının aleyhine işlemişse bu işleyişin veya yapının yanlış olduğunu ileri sürmemiz için bir "referans değer" gereklidir. Neye göre yanlış? Doğru olanın veya yanlış olanın kriteri nedir? Pekâlâ tarihsel ve sosyal şartlar öyle gerektiği için öyle gelişmiştir denilebilir: Doğadaki mücadelede güçlü olan belirleyici olduğu için kişinin gücünü kullanmasının önündeki engel ahlak veya hukuk olabilir. Yani doğal yapının ve gücün işleyişine sınır koymak için doğada olmayan bir kriter koyuyoruz. O da şu: Kadın ile erkeğin fiziksel güçleri ve doğaya uygunluğu fiziksel olmayan ahlaki "eşitlik" ilkesiyle frenlememiz gerekir. Bunun için de erkeği durdurmamız gerekir. Fiziksel olana metafizik bir bariyer koyma çabası var burada.

Aynı şeyi "insan hakları" için de söyleyebiliriz. İnsan hakları, doğanın işleyişinden çıkarılamaz; çünkü doğa, ahlaki ya da etik değerler üzerinden hareket eden bir sistem değildir. Doğa, güçlü olanın zayıf olan üzerinde baskın olduğu bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, insan

hakları, doğal düzenin bir sonucu değil, insan onurunu temel alarak geliştirilmiş bir etik sistem teorisidir. İnsan hakları teorisi veya genel olarak ahlaki sistemler, insanın doğadaki zayıflığını göz önünde bulundurur ve bu zayıflık karşısında insanı korumaya çalışır. Benzer bir şekilde, erkek ve kadın arasındaki toplumsal eşitsizlik de doğal bir süreç gibi görülebilir; çünkü tarih boyunca erkeklerin fiziksel ve toplumsal güç avantajı, kadınların üzerinde bir hâkimiyet kurmasının doğal nedeni olmuştur.

Bu bakış açısıyla, erkek ve kadın arasındaki kadınlık ve erkeklik biyolojisinden kaynaklanan eşitsiz yapının, erkek lehine işleyen doğal bir süreç olduğunu kabul edersek, kadının bir nevi doğanın uzantısı sayılan bu erkek egemen yapıya karşı korunması gerektiği sonucuna ulaşırız. Ancak burada doğanın işleyişini olduğu gibi kabul etmek, kadın haklarını savunmak adına yeterli değildir. Çünkü doğa, tıpkı insan hakları bağlamında ifade ettiğim gibi bir eşitlik ilkesi üzerine kurulu değildir; güçlü olanın zayıf olanı ezmesine dayalı bir yapı sergiler. Bu yüzden, tıpkı insan haklarında olduğu gibi, kadının da erkek karşısında korunması ve desteklenmesi gereken hakları vardır. Kadının erkekle aynı insan onuruna sahip olduğu ilkesi, bu hakların temelini oluşturur. Aynı insanlık onuruna sahip olduğunu kabul etmemiz durumu değiştirmeye yetmeyebilir. Bu varsayıma dayanarak kadının erkekten farklı olan biyolojik özsel yapının da onu geri bırakmaması için yine etik sistem içinden bir bariyer geliştirilmesi gerekir. Elbette bu bariyer zamanla ve mekanla değişebilir. Ama bu bariyerin ahlaki ilkesi değişmez. Çünkü kadının kadınlık biyolojisi aynı kaldığı sürece erkek egemen kültür içinde benzer bir mantıkla ama başkalaşabilen farklı enstrümanlarla bu bariyer sistemi geliştirilebilir.

Bu durumda eğer kadının ve erkeğin ayrı özlere sahip olduğunu kabul edersek, bu durumda erkeğin yapması ve yapmaması gerekenin sınırları belirlenmiş olur. Erkeğin toplumsal ve fiziksel gücünü kadına karşı kullanmasının engellenmesi, kadının insani özden kaynaklı olarak sahip olduğu haklarının tanınmasıyla mümkün hale gelir. Ama aynı şekilde insani özden kaynaklı sahip olduğu hakları kadınlık özünden kaynaklı kayıp ve dezavantajının da telafisi için bir etik sözleşme gerekecektir. Toplumsal cinsiyet mağduriyetlerinin varlığına dair durum tespitini yapmak yeterli olmaz. O durumun neden adil olmadığına ve bu adil olmayan durumun da neden düzeltilmesi gerektiğine

dair ahlaki bir sorumluluğun kadın doğasındaki biyolojik öze dayalı olarak temellendirilmesi gerekir. Bunun için de bir "maksim"i olması gerekir. Burada, kadınlık doğasının ve özünün toplumsal cinsiyet rollerine indirgenemeyecek kadar geniş ve çok boyutlu olduğunu savunmak gerekir. Kadın, yalnızca fiziksel ya da biyolojik farklılıklarından dolayı erkek karşısında ikinci planda tutulmamalıdır. Kadının özsel hakları, erkekle eşit bir varlık olarak kabul edilmesiyle başlar.

Bu noktada, tıpkı doğaya karşı geliştirilmiş olan insan hakları teorisi gibi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı da bir etik sistem geliştirilmesi gerekir. Her iki durumda da referans alınan şey doğanın kendisi değildir, çünkü doğa bu tür etik ilkeler üzerine kurulmamıştır. İlk durumda insan doğası ve onuru, insan haklarının temelini oluştururken; ikinci durumda ise *kadınlık doğası ve özü* kadının haklarının temelini oluşturur. Bu anlamda, doğanın karşısında bir duruş sergileyerek, insan onurunu ve kadının özsel haklarını savunmak, doğadaki güç dengesine karşı geliştirilmiş bir etik sistemdir.

Şöyle ki, doğa, eşitliği sağlamayan ve güçlünün zayıf üzerinde baskın olduğu bir sistemdir. Bu yüzden insan hakları gibi, kadın hakları da doğanın işleyişine karşı bir direnç olarak geliştirilmiştir. Kadının özsel haklarını savunmak, erkek egemen toplumsal yapıların dışında bir etik anlayış gerektirir. Bu anlayış, kadını doğa karşısında yalnızca korunması gereken bir varlık olarak değil, kadınlık doğasından veya özünden kaynaklı kendine özgü hakları olan bir birey olarak kabul eder. Doğaya karşı geliştirdiğimiz bu sistemde, referans doğanın kendisi değil, "insanlık özü" ve özelde ise "kadınlık özü"dür.

Burada kadınlık özüne itiraz edilebilir. Elbette öz dediğimiz şey görülen veya duyumlaman bir şey değildir. Aslında doğadaki logos ve akıldaki lojik de böyledir. Duyumlayamaz ama varlığı inkâr edilemez. Doğanın işleyiş yasaları, belirsizlik kuramlarına rağmen, milyon yıldır tekrar etmektedir. Benzer şeklide mantık ve matematiksel işleyiş de öyle. Kadınlık özü de gözlemlenemez ama bütün kadınlarda var olan biyolojik farklılık ve onun getirdiği dezavantajlar varlığını hep korudu. Her canlının dişisi ve erkeği farklılıklar taşır. Kadınlarda da her zaman var olan kadınlık biyolojisi vardır. Ve erkekten hep farklı ve kadınlarda hep ortak olmayı sürdürmüştür. Burada da kadın bedeninin işleyişini ve bunun zorunlu olarak getirdiği avantaj ve dezavantajları vardır. İşte bu kadınlık özüdür ve verilidir. Elde edilmiş değildir. Bu yapının getirdiği dezavantajları gidermek doğada olmayan etik bir sis-

temin kabulü ile mümkündür. Kadınlık özüne dayalı bur etik sistem kadının erkekleşmeden eşit haklara sahip olmasını garantilemenin tek yolu gibi görünüyor.

Sonuç

Kadınlık ve erkeklik kimliklerinin oluşumunda ideoloji, toplumsal normlar ve biyolojik faktörler arasındaki etkileşim, derin bir tartışma konusudur. İdeoloji, bir fikrin mantığı ve kuralları çerçevesinde ele alınırken, kadınlık ve erkeklik kimliklerinin erkek egemen bir bakış açısıyla şekillendiği saptaması önemli bir nokta olarak ortaya çıkar. Bu, erkek egemen kültürlerin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu gösterir. Ancak, bu durumun biyolojik bir özden mi yoksa kültürel bir inşa mı kaynaklandığı sorusu tartışmalıdır.

Biyolojik deterministler, cinsiyet kimliklerinin genetik, hormonel ve nörolojik faktörlerle belirlendiğini savunur. Bu görüş, erkeklik ve kadınlık arasındaki farklılıkların biyolojik temellere dayandığını öne sürer. Öte yandan, toplumsal cinsiyetin tarihsel ve kültürel bir inşa olduğu görüşü, bu biyolojik temellere karşı çıkar. Geder yaklaşımları, toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal normlar ve kültürel güçler tarafından şekillendirildiğini ileri sürer. Bu bağlamda, kadınlık ve erkeklik kimliklerinin sabit bir biyolojik özden ziyade, toplumsal yapıların etkisiyle oluştuğu savunulur.

Öncülük görüşü, kadınlık ve erkeklik kimliklerinin değişmez, sabit bir öz taşıdığını ileri sürerken, modern feminist düşünce bu görüşü eleştirir. Simone de Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz, kadın olunur" sözü, kadınlığın toplumsal bir inşa olduğunu ve biyolojik cinsiyetin bu inşayı belirlemediğini vurgular. Bu yaklaşım, kadınlık ve erkeklik özlerinin toplumsal yapı ve tarihsel koşullarla şekillendiğini savunur.

Sonuç olarak, kadınlık ve erkeklik kimliklerinin doğası hakkında iki ana görüş bulunmaktadır: biyolojik determinist ve toplumsal inşa yaklaşımları. Her iki yaklaşım da cinsiyet kimliklerinin nasıl belirlendiği ve şekillendiği konusunda farklı perspektifler sunar. Biyolojik determinizm, cinsiyet kimliklerini biyolojik faktörlerle açıklamaya çalışırken, toplumsal cinsiyetin toplumsal ve kültürel yapılarla şekillendiğini savunan görüşler, cinsiyet rollerinin daha karmaşık bir şekilde oluştuğunu öne sürer. Bu tartışmalar, toplumsal cinsiyetin doğası ve kadınlık-erkeklik arasındaki farkların nasıl anlaşılması gerektiği konusunda önemli sorular ortaya koyar.

Kaynakça

Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, (Tr. H. M. Parshleyn), Londra, 1956.

Judith Butler, Gender Trouble, 1990.

Richard Dawkins, The Selfish Gene, Oxford, 1989.

Anne Fausto-Sterling, Sexing the Body, 2000.

John Money & Anke Ehrhardt, Man and Woman, Boy and Girl, 1972.

Thomas Laqueur, Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud, 1990.

Elizabeth Grosz, Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism, 1994.

Donna Haraway, Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature, 1991.

Sandra Harding, The Science Question in Feminism, 1986.

Judith Lorber, Paradoxes of Gender, 1994.

Larry Cahill, Sex Differences in the Human Brain, their Underpinnings and Implications, 2006.

Tuck C Ngun, Negar Ghahramani, Francisco J. Sánchez, Sven Bocklandt, and Eric Vilain, "The Genetics of Sex Differences in Brain and Behavior", *Front Neuroendocrinol*. 2011 April; 32(2): 227–246. doi:10.1016/j.yfrne.2010.10.001.